

СКИБА Оксана Петрівна,

к. філос. н., старший викладач кафедри філософії ГМІ НАУ

АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Говорячи про українську філософську думку, насамперед маємо на увазі Г.Сковороду, Т.Шевченка, І.Франка, Лесю Українку та ін. Слід відмітити, що на даний час існує не так багато філософських досліджень творчої спадщини Лесі Українки. Однак, навіть у існуючих роботах дослідники відмічають наявність у творчості письменниці-філософа чітко виражених гуманістично-екзистенційних і морально-етичних мотивів. І взагалі, саме морально-етичний характер, вважають окремі вчені, є характерною рисою української філософії.

На формування світогляду Лесі Українки здійснили певний вплив погляди Г.Сковороди, з його «Філософією серця», Т.Шевченка, від якого вона перейняла «Прометеїв вогонь», І.Франка та ін. Її філософська думка, що проходить крізь літературні твори, базується на класичній національній «Філософії серця», морально-етичному аспекті та на деяких зразках світової, насамперед німецької філософії, тобто ідеях К.Маркса, Ф.Ніцше та інших.

Отримавши гарну освіту, вона вносила в коло української інтелігенції широку європейську освіченість, оскільки, на її думку, лише завдяки цій освіченості інтелігенція зможе підняти рівень національного духовного життя народу. Актуальні філософські і морально-етичні проблеми вона виражала в нетрадиційних для української літератури образах і сюжетах, взятих зі світової літератури, міфології і народної творчості. Як вважав Г.Сковорода, лише серцем можна пізнати істину. Це так звана «Філософія серця», морально-етичний аспект якої полягав у філософії боротьби добра і зла. Цей момент, а також моменти ніжності і любові досить яскраво представлені у творчості згаданої нами Лесі Українки.

Морально-етичний аспект досить чітко висвітлюється в драмі-феєрії «Лісова пісня» у наступних ідеях:

- людина і природа (поетеса розглядає ставлення людини до природи. Є люди, що люблять природу, захоплюються нею, бережуть її. Такою постаттю у поемі є дядько Лев. Є і такі, яких ніяка краса не зворушить, і вони нівечать її без пощади й без потреби. Є і просто слабкі люди, ті, хто не здатен протистояти тиску зовнішніх обставин, ті задавлюють у собі будь-які ідеалістичні пориви, хоч вони є потребою їх душі. Такою трагічною постаттю є Лукаш);

- зрадництво і відступництво як найтяжчий гріх (Лукаш зраджує кохану Мавку через внутрішні суперечності. Так, письменниця розглядає проблему вибору, боротьбу між добром і злом у внутрішньому світі людини);

- розуміння прекрасного в людині як вічного, того, «що не вмирає» (спостерігаємо деякі гуманістичні ідеї).

Однак, провідною думкою твору є ідея, що ніякі матеріалістичні кличі й доктрини не зможуть усунути з людського життя вродженого в людині прагнення до краси, до поезії, до висот. Тут вже ідеї Лесі Українки перегукуються з ідеями античних філософів, зокрема Платона та Аристотеля про матерію та духовність. Однак якщо названі мислителі розглядали ці поняття в загально-філософському контексті, то Леся Українка переносить їх у реальність сьогодення, на рівень міжособистісних стосунків людей.

На відміну від антипоетичності, антиартистичності реалізму, Леся Українка вважала, що в літературі мають вартість не фотографії, а портрети, бо без вигадки немає літератури. Звідси її звернення до романтичних традицій з перетворенням літератури і поезії на форму боротьби, тотожної з самим існуванням. Заміщуючи різні аспекти реальності історіософськими мотивами (від античності, перших поколінь християнства, давньоруської доби, європейського середньовіччя до англійської реформації і французької революції), вона зробила їх

вагомими і значними, внесла струмись глибокого філософського і морального неспокою, прагнення боротьби за волю, право на щастя людини.

Значення людини як суспільної істоти Леся Українка розглядала під кутом зору людської особистості, піднесення її гідності як найвищої цінності в загальнолюдських і національних вимірах, відбиття в ній духу Прометея, Підхоплений від Т.Шевченка образ Прометея став для неї узагальнюючим образом роздумів про людину і сенс її буття, взаємини особи і суспільства. Ім'я Прометея для Лесі Українки так само, як і для Т.Шевченка, постало символом сміливості думки і доброго серця, твердості духу та безстрашності, силою, яка скріплює готовність іти на муки і смерть в ім'я правди та надії. За алегоричними символами та сюжетами вона прагнула показати зв'язок минулого з сучасністю, їх трансформацію в майбутньому.

Безперечним у творчості Лесі Українки є протиставлення авторитету громади – сміливої людської індивідуальності, діяльній особистості – пасивності маси. Звідси випливало її розуміння призначення видатної особи (пророка, месії). На думку Лесі Українки, воно полягає в тому, щоб пробудити народ, роздмухати надію на майбутнє визволення, не лити сліз, а шукати в людях «живий вогонь», щоб таким способом здолати лихо і негаразди. Людина, передбачаючи ті чи інші події в суспільному житті, не повинна залишатися пасивною до них, а своїми діями впливати на перебіг історичного процесу, збуджувати народ до дії.

Тому, тема свободи – одна з провідних у творчій спадщині Лесі Українки. У драматичній поемі «В катакомбах» вустами раба-неофіта вона проголошує своє творче кредо: жити варто заради оборони свободи. *«Нехай нікого хрест мій не лякає, / бо як почую я в своєму серці / святий вогонь і хоч на час, на мить / здолаю жити не рабом злиденним, / а вільним, невідладним, богорівним, / то я щасливим і на смерть піду, / і без докору на хресті скончаю»*. Провідним у творчості письменниці є також образ героїчної особистості. Це тип людини, здатної на дію та на відповідальність за свої дії. Раб-неофіт у відповідь на слова єпископа, що закликає до смирення, палко промовляє: *«Учили ви мене любити ближніх / так научіть мене їх боронити, / а не дивитись, опустивши руки, / як в рабстві тяжкім браття погибають»*. Для поетеси неприйнятне пасивно-споглядалське ставлення до дійсності.

У драматичній поемі «Кассандра» ключовим є трагічний образ провидиці. Її можна назвати героїчною особистістю. Її вміння провіщати майбутнє є не даром, а прокляттям, адже люди бояться правди. Вони схильні вважати винною у нещастях провидицю. Свобода як тягар – новий аспект бачення проблеми. Це тягар моральної відповідальності за

правду, спійману в плинні подій, вгадану героїнею. Знання правди – не лише здобуток свobodного духу. Воно ставить перед відповідальністю за істину. Адже вона має народити страх та відчай перед таємничим перебігом подій та незбагненністю долі людини. Розуміючи, що її правда безсила щось змінити у долях людей, у долі своєї землі, і знаючи свою долю, Кассандра, зрештою, приймає її. Однак самій письменниці чужа покiрність долі її героїні.

Творча спадщина Лесі Українки є настільки значною і різноплановою, що навіть столітня науково-дослідницька робота не призвела до її вичерпного осмислення. Водночас нові методи та підходи XXI століття зробили можливими появу нових аспектів в інтерпретації творів Лесі Українки та аналізі багатогранної проблеми людини.